

MUSSOLINI BESZÉL.

Irta: Tóth László.

HA ELLENFELEINK jelen lehettek volna a mi gyűlésünkön, meggyőződhetek volna arról, hogy a fascizmus nemcsak cselekvés, hanem gondolat is! — a Duce egyik beszédének ez a büszke mondata jutott eszembe, amikor a Piazza Venezia-ról végre kezdett elvonulni a tomboló tömeg.

Az Adunata, a nagy Nemzeti Összejövetel estéjén volt ez, amikor Mussolini bejelentette Abesszínia megszállását ezzel a rövid mondattal: «Ethiopia e italiana!» — Etiópia olasz! — és önérzetesen és visszatántoríthatatlanul közölte a világgal az új római impérium megalakulását. Ha valaha volt jó alkalom, hogy a Ducet és a római népet, a szónok Mussolinit és a hallgató — ó, micsoda hallgatás ez, amely viharerővel zeng, mint a mennydörgés — igen, a hallgató olasz tömeget együtt lehessen megfigyelni és megérteni, akkor ez a májusi alkonyat volt az, amelyben egy harc győzelmes befejezése és egy új impérium diadalmas elindulása harsogott az égig.

Már egy nappal előbb jelentették az esti lapok és szétszórta a hirt a rádió: másnapra Nemzeti Összejövetelt hív össze Mussolini.

— Adunata... Adunata...! — zúgott, zengett végig az Örök Városon és végig egész Itálián. Mindenki érezte, mindenki tudta, rendkívüli lesz ama szó, amit ezen a Nemzeti Összejövetelen ki fog mondani Mussolini. Hogy a győzelemről lesz szó, abban nem kételkedett senki. Hiszen amikor az Adunata-t bejelentő közlést kiadták, az olasz csapatok már csak pár órára álltak Addis Abebától. De azt, hogy ezt a győzelmet hogyan fogja bejelenteni, hogy milyen történelmi következtetést fog hozzá fűzni s hogy mit üzen majd ezen az estén Itáliának és a világnak ez a rendkívüli ember, azt a tömeg kigyulladt képzelettel és felajzott idegekkel várta. Bár a beavatottak már suttogva adták tovább: nem befejeződik valami, — valami kezdődni fog!

Másnap, amikor a szelid naplementében a gyöngyházfényű kupolák puhán olvadtak bele az aranypáris láthatárba és az idegenek a Pincio tetejéről áhitatos csöndben nézték Róma csodálatos látképének felejthetetlen pompáját, — hirtelen éles, kemény szirénahang bűgött föl.

A következő pillanatban pedig megmozdul Róma népe.

— Adunata... Adunata...! — dübörög végig a városon, amelynek képe a pattanásig feszült idegek izgalmában egy perc alatt megváltozik. Az üzletek bezárnak, a munkások abbahagyják a munkát, a hivatalnok főugrik íróasztala mellől, az asztalos leteszi a gyalut, a kovács a kalapácsot, a kőműves a kanalat, a gépmester leállítja a gépet, — az olasz asszonyok ott hagyják otthonukat, a gyerekek az iskolakönyvet... Mindenki rohan a Piazza Venezia felé! Az utcák csak úgy ontják az emberek áradatát. A messzi síkátorokból még csak kis patakok futnak ki a szélesebb utcákba, ahol már emberfolyók hömpölyögnek a nagy útvonalak felé. Ezeket pedig mint valami árvíz vihardagálya bűgva ömlik a nép a Piazza Venezia irányába. A gyalogosok között kocsik, autók próbálnak utat törni maguknak. De hamar elakadnak s aki benne ül, kiszáll és gyalog rohan tovább a többivel. Az útestek közepén fascista légiók vonulnak dübörgő lépésekkel.

Az Örök Város egyetlen pillanat alatt megindul politikai központja felé. A házak, üzletek, műhelyek, irodák, a fasciók különböző gyülekezési helyei kiapadhatatlanul öntik az utcára az embereket.

Nem telik bele félóra és a Piazza Venezián százezer ember dübörög, ordít, harsog, lelkesedik. Várja Mussolinit.

— Du-ce!... Du-u-ce!... Du-u-u-ce!... — zendül fel a tömegeből újra meg újra az ütemes kiáltás. A nép közben hullámszik, mint valami óriási búzatábla a szélben, kavargog és örvénylik, mint tenger a viharban. A téren már akkora a szorongás, hogy egyik ember valósággal rápréselődik a másikra s egy-egy előretörő csoport rohama mint valami óriási hullám söpri végig az embereket.

A római nép Mussolini beszédét várja.

— Du-ce!... Du-u-ce!... Du-u-u-ce!... — dörög a hang végig a Piazza Venezián szünetlenül és közben zúgva sivít a szirénák sikoltása az egész városban. A Piazza Veneziától jobbra és balra, a Corso Umberto-n és a Via del'Impero-n végig szakadatlan és szakadatlan emberáradat, amely folytonos, újra meg újra megújuló hullámveréssel ostromolja a tér szoros falanxba préselt tömegeit.

A Piazza Venezia erkélye még sötét. De a fényszórók már kigyulladtak s a palota ablakaiban megjelenik a fascizmus vezérkara, lent pedig harsog a nép:

— Du-ce!... Du-ce!...

Nagy lobogók röpdösnek, apró kis zászlók libegnek a százezer fejű tömeg fölött. Fascista zenekarok a Giovinezza-t s a Marcia reale-t játszák és százezer meg százezer ajak énekel velük:

Fiatalság! Fiatalság!
A szépségnek tavasza!

Ez tart vagy másfél óráig.

Háromnegyed nyolc órakor egyszerre megszólalnak a dobok, felharsannak a kürtök. Kivilágosodik a palota erkélye mögött a hatalmas üvegajtó. Mint a közelben lecsapó villám hirtelen dörgése csattan fel százezer és száz-ezer szájról a kiáltás:

— Du-ce!... Du-ce!...

Azután feltáron a nagy ajtó. Óriási ragyogó fénycsóva járja végig a teret s a palota ódon sárgás-vörös falát. Az óriási fény egyszerre rávetődik az erkélyre és — ott marad. A tündöklő fehér fényzőn előtt pedig hirtelen megjelenik Mussolini zömök, fekete alakja.

Nem lehet leírni, nem lehet elmondani a feléje áradó hódolatnak, rajongásnak és odaadásnak azt a csodálatos zengését, amely egyszerre felzúg erre a téren.

Ott állok ötven lépésnyire szemben a kapuval, az erkély alatt. Tízezer és tízezer ember közé bepréselve olyan különös érzésben, mint amikor valakin egyszerre úrrá lesz az a tudat, hogy egyetlen óriási testnek egy kis részecskéje lett. Körülöttem karját fölemelve kiabál mindenki és én egyszerre látom, hogy a haromat felemelem és hallom, hogy magam is tombolva ordítom:

— Du-ce!... Du-ce!...

De ekkor egyetlen karlendítéssel csöndet parancsol Mussolini. Nem egyszerre, — lassan, nagyon lassan lesz csönd. Mert a hátrább meg hátrább lévő tízezrek és százazrek csak későn kapják meg a jelt. De végre mégis

csönd lesz. Olyan csönd, hogy a suttogást meg lehetne hallani. A Palazzo Venezia fényben ragyogó erkélyének ajtaja előtt pedig ott áll, ott ég és ott lobog egyetlen óriási fekete fáklya: Mussolini. Ott áll, kicsit előrehajol, jobbkezét az arca elé emeli, — aztán hirtelen kinyújtja és beszélni kezd.

Azaz beszélni kezdene. De egyelőre minden szavát elnyomja a dörgő taps, az éljenzés, a «Duce! Duce!» kiáltás. Kendők lobognak, zászlók lengenek, kalapok röpülnek a levegőbe és felemelt karok százezrei nyúlnak ki az erkély felé. A Duce láthatóan meghatva és megindulva áll, de ismét int és lassan megint elhalkul a lárma, Mussolini végre elkezd beszélni.

Ez a beszéd valami egészen különös élmény. Az ember azt érzi, hogy itt minden szót márványba diktálnak. Mikor az erkélyről erőlehajolva Mussolini leszól a tömeghez, megszólítja testvéreit, a fascista miliciát, megszólítja Olaszország férfait és asszonyait, Olaszország minden barátját azon a különös mélyen zengő, de érczel teli hangján, amelyet a megafonok dübörögtve visszhangoznak, a tömeg megbüvölten csöndesül el és — hallgat.

Van valami egészen különös kisugárzás abban, ahogy Mussolini minden egyes mondatát beledobja, beleégeti az őt hallgató tömegbe. Szinte azt kellene mondani: belekalapálja szavait mindenegyes hallgatója agyába, de nem úgy, hogy azok külön elszakított mondatrészek maradnak, hanem mint teljes megértés, mint egész átérzés tündökölnék már abban a percben minden olasz büszke homlokán.

«A fascista egyén jobban bírja a szabadságot, mint egy elszigetelt ember: mivel az állam oltalmazza, ő része az államnak, az elszigetelt ember azonban védtelenül áll!» — mondotta egy beszélgetésben Mussolini. Aki pedig valaha együtt látta a beszélő Ducet és a hallgató fascista tömegeket, az tapasztalhatta, mit tesz az, amikor százezrek és százezrek között nincs semmi szigetelés s így nincs is semmi elszigeteltség. Hanem van ehelyett valami olyan rendkívüli összetapadás — és pedig egyformán a szónak fizikai és szellemi értelmében —, hogy aki benne van, aki oda szorult közéje, még akkor is lebírhatalatlanul hatása alá kerül, ha nem fascista, sőt ha nem is olasz. Az óriási tömegeknek ez a fizikai összeszorulása egészen különös lelki összeolvadással jár együtt. Aki belekerül, nem azt érzi, mint zsúfolt villamosban, hogy hering módra van összpreéselve, hanem ellenkezőleg: valami csodálatos felszabadulást, bensőjének különös kitágulását érzi. Az a tudat lesz benne úrrá, hogy egyetlen óriási méretű szervezetnek egyik apró, kicsi, de vele élő sejtje lett. Ebben az érzésben majdnem megsemmisül az ember zárt egyénisége, de felébred a nagyobb és magasabb közeleti egységhez való tartozásának önérzete. Ez pedig már büszke arra, hogy nem egyedülvaló elszakított rész, hanem annak a nagy egységnek egyik sejtje, ami az olasz nemzet, az olasz állam, ma már — az olasz impérium.

Amikor Mussolini beszél s kissé előrehajolva, felemelt és kinyújtott kezének körbe szorított hüvelyk- és mutatóujjával szinte magyaráz — a szeme élesen, keményen a tömegre néz. De ez a tekintet olyan különös és — nem tudok rá más kifejezést — olyan egyetemes, hogy mindenkit átfog és mindenkit megfog. A százezres tömegben is mindenegyes ember úgy érzi, hogy ez a szem egyenesen az övébe tekint bele. Vannak képek, amelyeken a szemet a művész úgy festi meg, ahogy mondani szokás, úgy hozza tengelybe, hogy az ember akármelyik oldalról, akármelyik sarokból látja, azt véli, hogy a kép őt nézi, a szeme őt kíséri. Így van a százezres tömeg a Duceval. Az óriási térnek akármelyik oldaláról, akármelyik sarkáról tekint rá a százezerszemű

népből akárki, a Duce őt nézi, neki beszél, őt győzi meg, őt ragadja magával. Ha van titok Mussolini szónoki hatásában, először ez a csodálatos szemtekintet az, amelybe százezer és százezer másik szempár kapcsolódik bele és százezer és százezer szempárnak kell bekapcsolódnia úgy, hogy a beszéd tömeghatása mellett mindenkiben egy külön egyéni hatás is nyugózi le a szellemet és az akaratot.

A Duce egészen egyszerűen beszél. Tömören, világosan, cicoma nélkül. Mégis, vagy talán éppen ezért beszédének összhatása rendkívüli és elkápráztató. Vannak írók, akiknek minden harmadik sorában gazdag pompázó szavak vannak: bíbor, smaragd, gyöngy és ezek azért mégis unalmas szürkeségbe olvadnak. De vannak írók, akik csak azt mondják, hogy: pöszméte, vagy azt írják, hogy: kankalin s mégis az egész tarka rét, az egész csodálatos kert kibontakozik a szavuk nyomán. Mussolini a szónak e nagy mesterei közé tartozik.

Mussolini beszédei általában rövidek. Még ha nagyon is sok a mondani-valója és hosszabban kell szólnia, akkor sem mondja el a harmadrészét annak a szómennyiségnek, amivel más szónok élne a helyében. Az embernek az az érzése, hogy Mussolini sohasem rögtönöz, még akkor sem, ha véletlen és váratlan alkalommal kell szólnia. Mert az, amit mond, az ő lelken már százszor és százszor átszűrte, önbírálatának hajszálfinom mérlegén ezerszer pontosan lemért szó: a benne állandóan élő és dolgozó eszmeiségnek egy-egy leváló, új életet indító gondolatsejtje. De mégis, még az olyan különleges alkalmakkor is, amikor kétségtelen, hogy minden mondatát előre szigorúan megfogalmazta — hiszen hazája, a nagy Itália sorsáról, esetleg Európa és a világ sorsáról való döntés, kezdeményezés vagy eligazítás lehet bennük, — nincsen soha egyetlen szaván sem az előre elkészítettség mesterkéltége vagy kihült merevsége. Ellenkezőleg. A belőle előretörő szó forró lángfolyó, mint a kiömlő láva, vagyis helyesebben olyan tűzpaták, mint amelyik a besszemeracél körtéből vakító fényességgel és perzselő hővel ömlik ki, de nem folyik szerte pusztítva, zúzva és gyújtogatva, mint a láva, hanem előre kitervelt formákon és elhatározott kereteken át egyenes acélsínekbe keményedik. Acélsínekbe, amelyeken át a jövőendő villámmodzonya rohan!

Mussolini hangjában zengő érc van. De a bronzharang zúgása mellett az ezüst csengése is kihallatszik belőle. Az összecsapó és szikrárt vető acél csattogó élessége mellett az albanoi pásztorok sípjának enyhe és szelid fuvolahangja szól a szavában, mint ahogy kemény és haragos szemöldöke alól szikrázó szemének rabul ejtő tekintete mellett, az ajka körül egy kedves és jókedvű fiúgyerek mosolya játszik.

Mikszáth Kálmán a régi magyar politikai élet híres szónokait három osztályba sorozta: orátorokra, rétorokra és fecsegőkre. Mussolini mind a háromtól távol van. Nem orator, mert nincs benne semmi abból a modorságból, amely a tömegek feje fölött beszél és bámulatot vár a néptől; teljesen hiányzik belőle az a hosszadalmas körülírás, a szónak az a lassú és széles hőmpolygése, ami kerülőkkel, nagy kitérésekkel lassan viszi célja felé a maga eszmehajóját. Még kevésbé rétor, mert beszédei sohasem szabályosak, nincsen mesterséges széttagolásuk, nincsen egymásra épített skatulyázásuk, — hiányzanak belőle a szóképeknek és szóvirágoknak díszítő elemei, épügy, mint a rejtett fenntartások kibuvói és a titkos szándékok csapdái. A fecsegéstől pedig olyan távol van, mint a föld egyik sarka a másiktól. Éppen az ellenpólusa annak. Senkisé tud kevesebb szóval többet mondani, mint ő.

Mussolini voltaképpen nem is szónokol a tömegnek, nem is beszél a tömeghez, hanem *a tömeggel beszél*. Minden mondata egy-egy válasz azokra a kérdésekre, amelyek a tömegből valami titokzatos módon ismeretlen áramhullám szárnyán érkeznek hozzá. Minden mondása közlés, amely tényeken és cselekvéseken át eszméket és a gondolatokon át tényeket és cselekvéseket hoz a tömeg tudomására.

Mussolininek nincsenek ismétlődő frázisai, de vannak állandó és visszatérő eszméi.

A szónok Mussolini mindenesetre óriási utat tett meg amaz időtől kezdve, amikor a munkásgyűléseken szocialista meg szindikalista elméleteket hirdetett még, egészen mostanáig, amikor egy világbirodalom ormáról már szinte kinyilatkoztatásként dübörög alá a szó, amit kimond. Sőt azóta is, hogy a fascizmus diadalmas légióinak erejével átvette Itália kormányzását, beszédeinek stílusa — és ezt írásainak, beszédeinek gyűjteményén keresztül világosan meg lehet látni — rendkívül leegyszerűsödött és megnemesedett. A heves szenvedélyesség helyett, amelyben például még tizenkét év előtt is lángolni láttam a Palazzo Chiggi erkélyén, — most mintha valami fehér izzásban ragyogna minden szava. Nem a belső hőfoka lett kisebb. Sőt! Csak a saját összefogó ereje, tömören való kifejezési képessége lett erősebb és teljesebb. Akkor minden mondata fellobbanó és gyújtó láng volt, most mindegyik egy világló szövétnék. Talán nem is ez a helyes kifejezés, azt kellene mondani: minden szava egy óriási sugárerejű fényszóró. A régi szónok Mussolininak még voltak vakító rakétái, kápráztató, de szóthulló és sötétbe eső tűzcillagai. Ma minden szava ragyogó fényírás, amelynek tündöklése sokkal erősebb a réginél s aki szemben áll vele, olyan világosan és félreérthetetlenül olvassa, akár egy nyitott könyvet. Mintha valaki hirtelen az esti égbe kifeszítene valami láthatatlan óriási hálózatot és azon jelennék meg a hatalmas villanybetűk csoportjai: a Duce szavai.

Kényes kérdés: van-e a Duce beszédeiben póz? Hiszen nagy szónokot enélkül alig ismert a világ. Ezt azonban legfeljebb csak azok kérdezhetik, akik csak a hangos hirdők képeiből és hangfelvételeiből ismerik a szónok Mussolininit. A fényképező és vetítő lencse néha tényleg ezt hazudja. Az igazság azonban az, hogy a világon semmi póz nincsen benne. Mert póz az, ami természetellenes, amit valaki magára vesz, ami külsőleges és csinált. De Mussolininak nincsen egyetlen mozdulata, nincsen egyetlen arcizomrezdülése, amely ne volna az övé, amely ne volna egyéni és ne volna páratlanul közvetlen és csodálatosan természetes. A méltóság, amely nagy egyéniségéből sugárzik, az öntekintély, amelyet nem a hatalom birtoka, nem is az uralkodói kegy és nem is a népszerűség ajándékoz, hanem ami a rendkívüli emberből magából kiárad, sohasem lehet póz. Ahogy nem póz, amikor a katona a sorban cövek egyenesen áll, ahogy nem póz, amikor a pap letérdel, ahogy nem póz, amikor a gyermek kitarja karjait az anyja felé, úgy nem póz, amikor Mussolini leborul Isten előtt, kitarja hazája felé karját és keményen áll őrhelyén, — ahová nem a sors, hanem a saját akarata állította. Az volna a póz, ha a rendkívüli pillanatokban valami léha könnyedséget, valami közönséges nem-bánomságot erőltetne magára.

Mussolini, amikor a tömeggel szemben áll, egészen adja magát és egészen odaadja magát a tömegnek. Igen, majdnem azt lehetne mondani, hogy Mussolini beszélget egy óriással, aki hol némán, hol dübörgő felkiáltásokkal hallgatja. Amikor egy-egy fontosabb mondatának végére ér a Duce,

hirtelen megáll a beszédben. Két kezét a csipőjére teszi és feszülten figyelő arccal kissé lehajol a tömeg felé. Várja, mit felel a nép arra, amit ő mond. Mert ők ketten : a Duce és a nép, a Palazzo Venezia erkélyéről lehulló keményveretű acélmondatokban és a Piazza Venezia fel-felharsogó tömegfelkiáltásokban, — a legcsodálatosabb dialógust folytatják. Csak a görög tragédiákban van meg ez a rendkívüli és különleges egység, a scene előterében felmagasodó egyéni szó és a kórusok felmorajló hangjai között. A kettőnek együtt van értelme igazán.

A próféták mindig világosak, csak az emberek gondolkozása sötét, akik nem értik meg. Mussolini azonban politikai próféta, akinek mindig le kell mennie a tömegeknek arra a színvonalára, amelyen az megérteni és felfogni tud, hogy az értelem e síkján magához emelhesse a tömeg lelkét abba a magasságba, ahol az ő eszméi és gondolatai szárnyalnak. Mussolini tehát igyekszik mindig félre nem érthetően, azzal a közönséges és mégis magasabbrendű világossággal beszélni, amivel valamikor Szokratész az athéni utcán beszélt. Annyi bizonyos, hogy a Duce nem Cicero iskolájából való, stílusa sokkal inkább hasonlít Caesaréhoz, mint ahogy egyénisége is Itália történelmének ehhez a rendkívüli alakjához áll legközelebb.

Mussolini beszédei sohasem egyoldalúak és sohasem hízélegnek a tömegnek. De bármilyen lenyűgözőek, azért sohasem bántóan parancsolóak. A napoleonok mindig kötelességükre figyelmeztetik az alattuk álló tömegeket, a néptribunok a hízélgés és bálványozás hangján mindig a jogairól beszélnek. A Duce a kötelességről és a jogról sohasem beszél külön, mert gondolatában — ahogy ő fejezi ki magát — a fascizmus doktrínájában, — ez a kettő el nem választható. Soha nem csillantat meg egyetlen reményt sem anélkül, hogy a kiküzdés nagy veszedelméről és felelősségéről ne beszélne, de sohasem követel semmit a néptől anélkül, hogy ne tenne olyan ígéretet érte, amelyről mindenki tudja, — ezt meg fogja tartani.

Mussolini egész szónoki egyénisége annak az elvnek megtestesülése, amelyet egyszer úgy fejezett ki, hogy ők szembeszállnak a kényelemmel, ezzel a bálvánnyal, amelyet a XIX. század elpuhult polgári gondolkozása mint valami legfőbb jót állított az emberiség elé. Mussolini minden szava harc, küzdelem a magasabbrendűségért. A jobbnak, az igazabbnak és a szebbnek a győzelméért való küzdelem. Ahogy egész lénye és egész államférfiúi egyénisége a cselekvés jegyében áll, a szónok Mussolini is cselekvő államférfi. Szavain át a tett, a cselekvés, az erő és az akarat indul mindig újra meg újra hódításra és — győzelemre.

E FEKETE SZAVAK MÖGÖTT ZENÉLNEK.

*Ezek a fekete szavak is élnek:
Nem gyász a létük és nem holt betű,
Ezek mögött egy messze hegedű
Zokog derűt az emberek szívének.*

*E fekete szavak mögött zenélnek:
Nem látni meg, a hirt ki zengeti,
Nevén kívül csak szíve van neki
És aki szól, az is csupán a lélek,*

*A lélek, aki lelkeket keres,
Akiknek még zenélni érdemes
Bús halk zenét a ritka jó örömről,*

*Csendes zenét, mert érzik, mint
magam,
Az ajtó zárva csak hiába van:
A vén halál fülel és ránk dörömböl.
Zalai Fodor Gyula.*